

โรงเรียนเอกชนการกุศลในพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้าง
ทักษะ C-TEACHER และการพัฒนาความเป็นบุคคล
แห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21
BUDDHIST CHARITABLE SCHOOL AND ENHANCING C-TEACHER
SKILL AND THE DEVELOPMENT OF A PERSON FOR
THE LEARNING IN THE 21ST CENTURY

¹พระพัยคอรุณ ศรีมงคล และ ²ปานจิตร สุกุมาลย์

¹Phra Phayakarun Srimongkhon and ²Panjitr Sukumal

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹phraphayakharun@gmail.com

Received July 12, 2021; Revised October 9, 2021; Accepted November 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอคุณลักษณะของครูกับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของนักเรียนในโรงเรียนเอกชนการกุศลในพระพุทธศาสนาโดยการเสริมสร้างทักษะ C-Teacher และการพัฒนาความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อันประกอบไปด้วยลักษณะเฉพาะของผู้เรียนที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเองที่สำคัญ 8 ประการ คือ 1) ผู้เรียนรู้ว่าเรียนอะไรจากใคร และจากที่ไหน 2) สามารถแสวงหาแหล่งความรู้ หรือเข้าถึงข้อมูลที่ตนเองต้องการได้ 3) วิจัย และ สามารถคิดสรได้ว่าสารสนเทศต่าง ๆ ที่ได้นั้นมีค่าต่อการเรียนรู้ 4) อดทน มีทักษะในการเข้าถึงเรื่องยากๆ 5) สามารถถ่ายทอดความรู้ สื่อ

¹ ครู, โรงเรียนอุบลวิทยากร อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร. หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ความดีและมีแนวคิดในการแก้ปัญหา 6) ใช้คำถามเป็น 7) นำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหา 8) ให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมงาน และสามารถทำงานกลุ่มได้

คำสำคัญ : โรงเรียนเอกชนการกุศลในพระพุทธศาสนา, การเสริมสร้างทักษะ C-TEACHER, การพัฒนา, ความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

Abstract

This article is objective to present the characteristics of teachers and student learning effectiveness were measured in Buddhist charitable school and the development of a person for the learning in the 21st century as follows: the eight specific characteristics of the learner, who has studied by himself, comprising 1) the learner knows what, from whom and where to learn 2) having ability to seek learning resources or reach the data needed 3) criticizing and diagnosing the various information being worth 4) to be patient and skilful to discern the difficult circumstances 5) having ability to convey the knowledge, send the goodness and problem-solving thinking 6) using the questions appropriately 7) applying the knowledge in the problem-solving, paying attention to colleges and collaboration and 3R 7C skills.

Keyword: Buddhist charitable school, Enhancing C-teacher skill, The development, A person for the learning in the 21st century.

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ เป็นกลไกหลักในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุขในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ยุคโควิด 19 ที่เรียกว่ายุค New Normal สถานศึกษาต่างต้องขยับตัวจากการจัดการเรียนรู้แบบปกติมาเป็นการจัดการเรียนรู้แบบปกติใหม่ โดยประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ

จากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเองจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นปรากฏการณ์ที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทักษะการดำเนินชีวิตในโลกศตวรรษที่ 21 ซึ่งทุกคนต้องตระหนักที่จะนำไปสู่เหตุผลและประเด็นการการปรับเปลี่ยนบทบาทครู วิธีการเรียนของนักเรียน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาให้ทุกคนเป็น “บุคคลแห่งการเรียนรู้” (Learning Persons) เพื่อให้ทุกคนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ เพิ่มเติมตลอดเวลาและตลอดชีวิต โดยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สำคัญเกี่ยวกับระบบการศึกษา การจัดการศึกษาที่ต้องมีการปรับตัว บุคลากรทางการศึกษาจำนวนมากมีการปรับตัวเพื่อใช้เทคโนโลยีในการทำงานทางไกล การเรียนรู้ในยุคความปกติใหม่เป็นการเรียนรู้ที่มีแพลตฟอร์ม (Platform) และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยผู้สอนจะออกแบบการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการให้ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ของนักเรียนเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ที่สำคัญและจำเป็นต่อตัวนักเรียนอย่างแท้จริง มุ่งไปที่ให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

บทความนี้จะนำเสนอถึงการเสริมสร้างทักษะ C-teacher ของผู้สอนและการพัฒนาความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียน เพื่อชี้ให้เห็นประโยชน์ของการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ไปใช้ผู้เรียนในฐานะที่เป็นวิธีการสอนที่ดีอย่างหนึ่ง โดยมีประโยชน์หลัก ๆ คือทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความรู้โดยแท้จริง และเพื่อเสนอแนะวิธีการสอนที่ผู้สอนจะได้พัฒนาทักษะการสอนให้เกิดความเชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการสอนให้กับผู้เรียน ทั้งยังช่วยผู้สอนให้ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทการสอนด้วยวิธีที่หลากหลายเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียนได้

การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 81 กำหนดให้รัฐต้องมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติ จึงเป็นจุดกำเนิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยมีหลักการและความมุ่งหมายที่จะต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทย เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขการเคารพกฎหมาย การส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล โดยเฉพาะ

การรู้จักพึ่งตนเองได้รู้และเรียนรู้ ด้วยตนเอง แนวการจัดการศึกษา (หมวด 5) ต้องถือหลักว่า ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และถือว่าผู้เรียนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โดยจะเน้นทั้งความรู้และคุณธรรม จัดกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสม ในแต่ละระดับการศึกษา จัดเนื้อหา สาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการและความถนัดของผู้เรียน เพื่อให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สามารถเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ให้เกิดได้ทุกสถานที่ทุกเวลา จะทำให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ได้รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง จากหลักการดังกล่าว จึงมีระบบการประกันคุณภาพสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษา มีมาตรฐานที่ใกล้เคียงกันและถือว่าการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษา กรมสามัญศึกษา ให้ความสำคัญของการประเมินคุณภาพสถานศึกษา จึงได้ปรับปรุงและพัฒนาเอกสารชุดประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาให้แก่สถานศึกษา (กรมสามัญศึกษา, 2543: 53-59) ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะแบบประเมินมาตรฐานด้านผลผลิต มาตรฐานที่ 3 เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ดังนี้ 1) มีความกระตือรือร้นและความสนใจที่จะเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ และรู้จัก ตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล 2) มีนิสัยรักการอ่านและการค้นคว้าหาความรู้ สามารถใช้ห้องสมุด แหล่งความรู้หรือสื่อต่างๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน 3) สามารถเลือกใช้วิธีการแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 4) สามารถสรุปประเด็นจากการเรียนรู้และประสบการณ์ด้วยตนเองได้อย่างถูกต้องและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

นับว่าในปัจจุบันบุคคลแห่งการเรียนรู้มีมากขึ้นทุกรูปแบบ อันเนื่องมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีทางวิชาการก้าวไกล มีอุปกรณ์ที่สะดวกในการสื่อสารต่อการเรียนรู้ พร้อมทั้งสังคมเป็นการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดการเรียนรู้จึงมีความจำเป็น เมื่อมีประโยชน์แล้วโทษของการเรียนรู้ ก็มีเช่นเดียวกัน การรับข้อมูลข่าวสารอย่างขาดวิจารณญาณอาจเป็นแนวทางที่ไม่พึงประสงค์ ต่อสังคมมนุษย์ก่อให้เกิดความเสียหายต่อไป จากการศึกษาความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ดังที่สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงบุคคลแห่งการเรียนรู้ หมายถึง ผู้ที่ มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น สนใจเสาะแสวง หาความรู้อยู่เสมอ มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ไปใช้ ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมการเรียนรู้อาจทำได้หลายวิธี เช่น อ่านหนังสือหรือวารสารที่มี ประโยชน์ ดูรายการโทรทัศน์หรือฟังวิทยุที่มีสาระค้นคว้าหาความรู้โดยผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ซักถามข้อมูลจากผู้รู้รวม ทั้งสามารถจับใจความสำคัญเพื่อแยกแยะและเลือกสาระข้อมูลที่ได้มา อย่างมีเหตุผลทักษะ

พื้นฐานสำคัญต่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ทักษะการฟัง ทำให้รับรู้ข้อมูลข่าวสารซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการคิด และการพูด 2) ทักษะการถาม ทำให้เกิดกระบวนการคิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ เนื่องจากคำถามที่ดีทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ ตั้งแต่ระดับการจำไปจนถึงระดับวิเคราะห์และประเมินค่า 3) ทักษะการอ่าน ทำให้รับรู้ข้อมูลข่าวสารซึ่งนอกจากจะเป็นทักษะการอ่านข้อความจะรวมถึงการอ่านสถิติข้อมูลเชิงคณิตศาสตร์ต่าง ๆ ด้วย 4) ทักษะการคิด ทำให้บุคคลมองการไกลสามารถควบคุมการกระทำของตนให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ การคิดอย่างมีเหตุผลและมีวิจารณญาณ มีผลต่อ การเรียนรู้ การตัดสินใจ และการแสดงพฤติกรรม 5) ทักษะการเขียน เป็นความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดทัศนคติ และความรู้สึกออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้ผู้อื่นเข้าใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการศึกษา (การหาความรู้) เนื่องจากบันทึกเหตุการณ์ ข้อมูลความจริงใช้เป็น หลักฐานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป 6) ทักษะการปฏิบัติ เป็นการลงมือกระทำจริงอย่างมีระบบเพื่อค้นหาความจริง และสามารถสรุปผลอย่างมีเหตุผลได้ด้วยตนเอง เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหา สอดคล้องกับกรมวิชาการ (2541: 69) ที่ระบุว่าบุคคลแห่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลที่มีการแสวงหาวิธีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างเป็นระบบ และ ต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยมีเจตคติ และค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับการเรียนรู้มีประสบการณ์ ใน การเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ธเนศ ขำเกิด (2541: 29) กล่าวว่า บุคคล แห่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลที่มีนิสัย ใฝ่เรียนใฝ่รู้ มีวิธีการเรียนที่เป็นระบบ มีทักษะทาง สังคมสามารถทำงานร่วมกับ ผู้อื่นได้ มีทักษะในการสื่อสารและการแก้ปัญหาในทุก สถานการณ์และดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ชาตรี ศิริสวัสดิ์ (2541: 77) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลที่มีหูตากว้าง ใฝ่หา ใฝ่รู้ในการศึกษาและพัฒนาตนเอง ตลอดเวลา โดยเฉพาะการเรียนรู้ ในศาสตร์และศิลปสาขาวิชาชีพของตนเองอย่างสม่ำเสมอ สุภรณ์ สุภาพงศ์ (2543: 40) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลที่เรียนรู้ จากการ ปฏิบัติของตนเองเป็นการได้มาซึ่งองค์ความรู้ จริยธรรม และการพัฒนา บุคลิกภาพไปพร้อม กัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการเป็นคนเก่ง ดี มีความสุข มีเสรีในความคิดและเป็นบุคคลที่มีความเข้มแข็งเชิงจริยธรรมและมีบุคลิกภาพ ประชาธิปไตย

ดังนั้น เมื่อนำมาสังเคราะห์กับแนวความคิดของนักการศึกษา และนักคิดต่างๆ สามารถจำแนกสมรรถนะของบุคคลแห่งการเรียนรู้โดยแยกเป็น 2 ประเภท คือ 1) สมรรถนะ พื้นฐานประกอบด้วย การมีความรู้พื้นฐานในด้านคณิตศาสตร์ และภาษามีทักษะในการใช้

เทคโนโลยีสารสนเทศมีทักษะการคิดเชิงระบบ และ สร้างสรรค์มีทักษะกระบวนการกลุ่ม มีทักษะการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ในชุมชน สังคมมีทักษะการจัดการและ ใช้ความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตมีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนาและงานอาชีพ 2) สมรรถนะทางวิชาชีพประกอบด้วยรู้วิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับงานอาชีพ มีความคิดสร้างสรรค์และรู้จักแก้ปัญหาภาวะผู้นำทางอาชีพ มีความสามารถบริหารจัดการ

คุณลักษณะบุคคลแห่งการเรียนรู้

จากการศึกษาคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ได้มีนักการศึกษาและผู้รู้หลายท่านแสดงทัศนะคุณลักษณะบุคคลแห่งการเรียนรู้ไว้ ดังเช่น วารินทร์ สิ้นสูงสุด (2543: 105-106) กล่าวถึง มาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียน โดยมีตัวบ่งชี้ 3 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ 1) มีความกระตือรือร้นสนใจการเรียนรู้จากแหล่งต่าง ๆ รู้จักตั้งคำถาม เพื่อหาเหตุผล 2) รักการอ่าน สามารถใช้ห้องสมุดแหล่งความรู้และสื่อต่าง ๆ ทั้งใน และนอกสถานศึกษา 3) สามารถสรุปประเด็นจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ได้อย่างถูกต้องด้วยตนเอง เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543: 90-93) กล่าวถึง คุณลักษณะผู้เรียนตามแนวทาง การปฏิรูปการศึกษาว่าผู้เรียนควรมีลักษณะ ดังนี้ 1) พัฒนาให้มีท่าทีที่หวะหายการเรียนรู้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ 2) พัฒนาให้มีท่าทีที่กระตือรือร้นในการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการมีเวลาว่างอย่างมี ประสิทธิภาพ มีความตื่นตัวในการเรียน 3) พัฒนาให้มีท่าทีที่อุทิศตัวเองจริงจังในการเรียนรู้จะช่วยผลักดันไปสู่เป้าหมาย แม้ต้องทุ่มเทแรงกายแรงใจก็ตาม รวมทั้งต้องมีความอดทน 4) พัฒนาให้มีท่าทีที่เชื่อฟัง และยอมรับการสอนเสมอ 5) พัฒนาให้มีท่าทีที่ถ่อมใจยอมรับฟังความคิดเห็นจากคนอื่น เมื่อมีความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นจะทำให้ยินดีที่จะเรียนรู้ และนำข้อดีมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลดีต่อตัวเอง ชูศรี ต้นพงศ์ (2544: 9-11) ให้ความเห็นว่า ผู้เรียนที่มีคุณภาพได้มาตรฐานตามที่ กำหนดไว้ต้องมีลักษณะ ดังนี้ 1) ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ที่มีวิจารณญาณ มี ความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ นั่นคือ สามารถจำแนก ประเภทข้อมูลเปรียบเทียบ และมีความคิดรวบยอดสามารถประเมินค่าความน่าเชื่อถือของข้อมูล รู้จักพิจารณาข้อดีข้อเสีย ความถูกต้อง ระบุสาเหตุ ผล ค้นหาคำตอบ เลือกริธี และมีปฏิภาณในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจได้ อย่างสันติและมีความถูกต้องเหมาะสม มีความคิดริเริ่มมีจินตนาการสามารถ คาดการณ์และกำหนดเป้าหมายได้ 2)

ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริตได้ทำงานมีประสิทธิภาพ ทำงานอย่างมีความสุขและภูมิใจในผลงานของตนเอง สามารถทำงานเป็นทีมช่วยเหลือ ผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ ให้ความร่วมมือยอมรับฟังความคิดเห็นและความสามารถ ของผู้อื่นร่วมรับผิดชอบผลงานของกลุ่ม และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต และต้องถ่ายทอดความรู้ความคิด และนำเสนอสิ่งที่ได้รับจากการเรียนรู้ อันแสดงถึงความสามารถของผู้เรียนที่พัฒนาคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ 3) ผู้เรียนมีความรู้และทักษะจำเป็นตามหลักสูตร ซึ่งหมายถึง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มประสบการณ์หมวดวิชาที่สำคัญไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ และมีความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสารในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์จริงเป็น “สื่อ” หรือเป็น “เนื้อหา” ในการเรียนรู้ 4) การมีสุนทรีย์ สุขภาพกาย และสุขภาพจิตดี 5) การมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา 6) การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม 7) การมีจิตสำนึกตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญา ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย 8) การมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม คุณลักษณะที่ดีก็เป็นมาตรฐานหนึ่งที่สำคัญที่ครูจะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนทุกคน เมื่อจัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนมีความสุขจากความสำเร็จในการเรียนรู้ จะทำให้เขามีเจตคติที่ดีต่อการเรียน อยากเรียนรู้ อยากค้นหาคำตอบต่อไปจนเป็นนิสัยรักการเรียนรู้ แสดงว่าผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด 9) การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องในที่สุด สรุปได้ว่าบุคคลแห่งการเรียนรู้ นั้น เป็นผู้ที่มิคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้นสนใจแสวงหาความรู้อยู่เสมอ มุ่งมั่น ที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถจับใจความสำคัญเพื่อแยกแยะ และเลือกสาระข้อมูลที่ได้มาอย่างมีเหตุผล โดยมีลักษณะและความสามารถในการเรื่อง คือ 1) มีความสนใจใฝ่รู้ ใฝ่เรียน กระตือรือร้น 2) รักในการเรียนรู้ รักการอ่านและค้นคว้าหาความรู้ 3) มีความสามารถเลือกวิธีหาความรู้ได้ 4) มีความสามารถสรุปประเด็นจากการเรียนรู้ได้ 5) มีความสามารถในการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเรียนรู้

การพัฒนาคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

การเรียนรู้จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นช่วงของวัยเรียนหรือในช่วงของการปฏิบัติงานเป็น“การเรียนรู้ตลอดชีวิต” (Life-Long Learning) มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมการเรียนรู้อยู่เสมอ การสั่งสอนฝึกฝนอบรมและบ่มนิสัยเด็ก และเยาวชนของชาติ ให้เป็นผู้มีคุณธรรม และคุณลักษณะที่เหมาะสมสอดคล้องกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เพื่อการ“อยู่รอดและอยู่ร่วม”ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีความสุข จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้อง มีการพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยโดยอาศัยวิชาศิลปะ ดนตรี กีฬา และการฝึกฝนกาย วาจา ควบคู่กันไปอย่างกลมกลืนเพื่อให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และสานความฝันของแผ่นดิน ที่รักของเราที่มุ่งหวังจะให้ “คนมีความสุข ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติ สิ่งแวดล้อม ยั่งยืน” นอกจากรู้สึกในสาขาวิชาเฉพาะของตนแล้ว ต้องรู้กว้างในเรื่องอื่นๆ ด้วย เพราะการแก้ปัญหาในแต่ละเรื่องนั้นต้องอาศัยองค์ความรู้จากหลายๆ แขนง ประกอบกันและใช้อย่างบูรณาการ (ธเนศ ขำเกิด, 2541: 29) การพัฒนา ให้เกิดคุณลักษณะบุคคล แห่งการเรียนรู้สามารถกระทำได้ โดยการฝึกอบรมให้บุคคลใฝ่เรียน ใฝ่หาความรู้ ซึ่งจะ ทำให้ บุคคลมีนิสัยที่ดีติดตัวไปเพราะความรู้ไม่ได้หยุดอยู่กับที่ แต่จะพัฒนาไปเรื่อยๆ เรียนกันไม่รู้จบ จบ เขาจะได้เปรียบเด็กที่เรียนแบบท่องจำโดยไม่ใช้หัวคิด และเรียนจากครูคนเดียว ถ้าครูสามารถชี้แนะวิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยวิธีต่างๆ ก็ทำให้เกิดการเรียนรู้สนุกสนาน เพลิดเพลิน คนที่เป็นครูจึงไม่ใช่แค่เตรียมเนื้อหาสาระที่จะป้อนเด็กอย่างเดียว แต่ต้องสอนวิธี เรียนและแหล่งการเรียนรู้ วิธีค้นคว้าให้กับนักเรียน (ชัยพจน์ รักษ์งาม, 2542: 31) นักการศึกษา ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถของบุคคลไว้ต่างๆ ดังนี้

ในงานวิจัยของ Guglielmino, L.M. (1977 : 34, อ้างถึงในรินทร์ บุญชู, 2541: 23-24) เรื่องคุณลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยวิธีการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมมากในต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่าบุคคลที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น ควรมีลักษณะความพร้อมของการ เรียนรู้ 8 ประการ คือ 1) การเปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ (Openness to Learning Opportunities) ความสนใจในการเรียน ความภูมิใจเมื่อเรียนสำเร็จ ชอบศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด ยอมรับคำติติงในความผิดพลาดของตนเอง และมีความพยายามในการทำความเข้าใจในเรื่องที่ยาก ๆ 2) มโนคติของตนเอง ในด้านการเป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ (Self-Concept as an Effective Learner) ได้แก่ ความสามารถที่

จะเรียน เมื่อต้องการจะเรียน เมื่อตัดสินใจเรียนแล้ว สามารถแบ่งเวลาให้กับการเรียนได้แม้จะมีงานอื่นมาก ก็ตามโดยรู้ว่าเมื่อใดที่จะเรียน ในการเรียนสามารถหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้ หัวข้อใหม่ ๆ มีความสุขกับการแก้ปัญหาที่ยากๆ และรู้ว่าเมื่อต้องการข้อมูลจะไปหาได้จากที่ไหน 3) ความคิดริเริ่มและอิสระในการเรียนรู้ (Initiative and Independence in learning) ได้แก่ ความไม่ท้อถอยแม้จะไม่ค่อยเข้าใจสิ่งที่กำลังทำอยู่ ชอบที่จะ เรียนไม่มีปัญหาในการทำความเข้าใจจากการอ่าน และสามารถทำงานได้ด้วยตนเองอย่างดี 4) ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง (Informed Acceptance of Responsibility for One's Own Learning) ได้แก่ การยอมรับตนเองว่าเป็นผู้ที่มีความฉลาดพอควร มีความเชื่อว่าการคิดอยู่เสมอว่าตนเองเป็นใคร กำลังทำอะไรเป็นสิ่งสำคัญต่อการศึกษาของตน 5) ความรักในการเรียนรู้ (Love of Learning) ได้แก่ ความชื่นชมต่อบุคคลที่ศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ มีความต้องการที่จะเรียนและปรารถนาให้มีเวลามากกว่านี้มีความสุขสนุกสนานในการค้นคว้า และมีความกระหายในการเรียนรู้ 6) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ได้แก่ มีความคิดที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้ดี สามารถหาแนวทางในการเรียนสิ่งใหม่ๆ 7) การมองอนาคตในแง่ดี (Positive Orientation to the Future) ได้แก่ ความ ต้องการที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต ชอบคิดถึงเรื่องอนาคต คิดว่าปัญหาเป็นสิ่งที่ท้าทายและรู้ดีว่าตนเองต้องการอะไรเพิ่มเติม 8) ความสามารถใช้ทักษะการศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา (Ability to use Basic Study Skills and Problem-Solving Skills) ได้แก่ มีทักษะ ในการอ่าน การเขียน การฟัง และการจำ มีความสุขกับการแก้ปัญหาและคิดว่า ปัญหาเป็นสิ่งที่ท้าทาย

สรุปได้ว่า ลักษณะการเรียนรู้ด้วยวิธีการศึกษาด้วยตนเองดังกล่าวมิได้เกิดขึ้น หรือ มีอยู่ในตัวของบุคคล แต่สามารถสร้างและฝึกให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังกล่าวได้ ดังนั้น หากผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์เป็นของตัวเอง รู้จักตัดสินใจและมีความรับผิดชอบในตัวเอง อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษา จะทำให้เกิดคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ลักษณะเฉพาะของผู้เรียนที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเอง สรุปได้ 8 ประการ ดังนี้ (ละเอียดยุติธรรม อ่างถึงใน สรรรัชต์ ห่อไพศาล, 2546) 1) ผู้เรียนรู่ว่าจะเรียนอะไรจากใคร และจากที่ไหน 2) สามารถแสวงหาแหล่งความรู้ หรือเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้ 3) วิจัยและสามารถคัดสรรได้ว่าสารสนเทศต่างๆ ที่ได้นั้นมีค่าต่อการเรียนรู้ 4) อดทน มีทักษะในการเข้าถึงเรื่องยาก ๆ 5) สามารถถ่ายทอดความรู้ สื่อความดี และมีแนวคิดในการแก้ปัญหา

6) ใช้คำถามเป็น 7) นำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหา 8) ให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมงาน และสามารถทำงานกลุ่มได้

Philip C. Candy (1991, อ้างถึงใน รุ่ง แก้วแดง, 2541) ได้สรุปถึงคุณลักษณะผู้เรียนที่สามารถเรียน ด้วยตนเอง ได้ดังนี้ 1) มีความคิดริเริ่มในการวินิจฉัย หรือประเมินความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง อาจโดยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ได้ 2) เลือกแหล่งที่เหมาะสมเพื่อช่วยในการเรียนรู้ และถ้าจำเป็นก็อาจหามาตรการอื่น ในการเรียนที่ไม่ต้องเรียนรู้เองก็ได้ 3) รู้จักพัฒนาเกณฑ์ที่ประเมินการเรียนรู้ของตนเอง โดยการหาคำตอบ และการให้ เหตุผล 4) รู้จักถามเหตุผลของการมีกฎระเบียบ กระบวนการ หลักการ และข้อสมมติฐาน ที่ยอมรับได้โดยปริยาย 5) ปฏิเสธที่จะเห็นด้วยหรือปฏิบัติงานในสิ่งที่ผู้อื่น (ครู หรือผู้ฝึก) ต้องการ ถ้าเห็นว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ 6) ตระหนักในทางเลือกทั้งโดยยุทธศาสตร์ การศึกษา และการแปลความหมายและเลือกทางเลือกที่สอดคล้องกับแนวความคิด และวัตถุประสงค์ของตนเองอย่างมีเหตุผล 7) ทบทวนกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในฐานะเป็นพัฒนาการทางความรู้และสังคม และสามารถปรับยุทธศาสตร์ของตนเองเพื่อเสริมศักยภาพในการเรียนรู้ 8) มองเป้าหมาย นโยบาย และแผนอิสระ โดยปราศจากแรงกดดันจากผู้อื่น 9) พัฒนาความเข้าใจในความเป็นไปต่างๆจนสามารถอธิบายกับผู้อื่นได้ 10) สร้างกรอบแนวความคิดได้ชัดเจนอย่างอิสระพร้อมที่จะเปลี่ยนแนวคิดเมื่อมีเหตุผล 11) สามารถแสวงหาความรู้ได้เองด้วยความกระตือรือร้นอย่างสม่ำเสมอ โดยไม่พึ่งการเสริมแรงหรือรางวัลจากผู้อื่น 12) ระบุค่านิยมส่วนตัวและความสนใจของตัวเองได้ 13) เต็มใจและสามารถยอมรับแนวความคิดอื่นที่ถูกต้อง และเผชิญกับการต่อต้านอุปสรรค รวมทั้งการวิจารณ์เป้าหมายของตนเองโดยปราศจากโทสะ 14) สามารถประเมินข้อบกพร่อง และข้อจำกัดของตนเองในฐานะผู้เรียนได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540: 14-34) ได้เสนอแนวทางในการจัดการเรียนรู้ 5 ลักษณะ เพื่อสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ดังนี้ 1) การเรียนรู้ที่มีความสุข จำเป็นต้องจัดให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทั้งในระหว่างการเรียนรู้และหลังจากการเรียนรู้แล้ว ด้วยการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลาย เป็นอิสระ ทุกคนมีความห่วงหาอาทรกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างของกัน และกัน เชื่อมมั่นในศักยภาพของกันและกัน เปิดโอกาสให้ได้แสดงความสามารถ และพัฒนาตนเองเต็มที่ตามแบบของตนเอง ให้การเสริมแรงและสนับสนุนให้เกิด ความสำเร็จซึ่งจะมีผลทำให้บุคคลเกิดความสุข การยอมรับเห็นคุณค่าของตนเอง มีความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหา กล้าที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ มี

ทัศนคติที่ดีต่อตนเอง บุคคลอื่นและสิ่งต่างๆ รอบตัว 2) การเรียนรู้จากการคิดและปฏิบัติจริง เป็นการแสวงหาความรู้จากแหล่งสื่อประสบการณ์ต่าง ๆ รอบตัว โดยผ่านการสังเกต คิด พิจารณา วางแผนและปฏิบัติจริง ตามที่ได้วางแผน หลังจากนั้น จึงวิเคราะห์สิ่งที่ทำและผลที่เกิดขึ้น ปรับปรุง แนวทางปฏิบัติให้เหมาะสมจนเกิดผลตามเป้าหมาย แล้วจึงสรุปและสร้างความรู้ เป็นความรู้ของตนเองที่สามารถนำไปใช้ในสถานการณ์เรียนรู้ และสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต 3) การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เป็นการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กันของบุคคลการได้มีโอกาสถ่ายทอด รับและแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดผลดีหลายประการ ทั้งการเรียนรู้ เนื้อหาความรู้ การสร้างสรรค์ผลงานที่ดีกว่า การเรียนรู้วิธีการอยู่ร่วมกับคนอื่น และที่สำคัญ คือ การที่สามารถจะเรียนรู้จากบุคคลอื่นได้ทุกแง่ทุกมุม ทั้งเรียนรู้ที่จะ เลือกสิ่งดีของบุคคลมาปรับใช้กับตน เลือกมองสิ่งไม่ดีของคนอื่นเพื่อปรับปรุงตนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข 4) การเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม เป็นการเรียนรู้อย่างบูรณาการสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเนื่องกลมกลืนกันทุกอย่าง ทั้งเนื้อหาวิชาทักษะพื้นฐานวิธีการเรียนรู้กิจกรรม เรื่องราวของตนเองท้องถิ่นสิ่งแวดล้อมเรื่องเป็นสากล เรื่องราวทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ซึ่งมีผลให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ชัดเจน มีความหมาย นำไปใช้ในการดำรงชีวิต และแก้ปัญหาในสภาพสังคมได้ การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง

การเสริมสร้างทักษะ C-Teacher สำหรับครูโรงเรียนเอกชนการกุศล ในพระพุทธศาสนา

โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นโรงเรียนที่ดำเนินกิจกรรมการเรียนสอนตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ซึ่งโรงเรียนเอกชนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้กำหนดให้โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจัดการศึกษาเพื่อที่จะช่วยเหลือผู้ที่ยากไร้หรือผู้ที่เสียเปรียบทางการศึกษาในลักษณะต่างๆ ที่จัดเป็นรูปแบบการศึกษาสงฆ์ เคราะห์ ในส่วนของเรื่องการบริหารจัดการวัดจะเป็นเจ้าของ โรงเรียน หรือมูลนิธิเป็นผู้ที่กำกับดูแลและบริหารงาน

พระสงฆ์เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่ในอีกบทบาทหนึ่งนั้นพระสงฆ์ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศชาติ และอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศเช่นเดียวกันแนวโน้มที่เกิดขึ้น

ในอนาคตนั้น พระสงฆ์จึงควรที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในการช่วยรัฐพัฒนา “คนดี” ในมิติของศาสนา ให้กลายเป็น “พลเมืองที่ดี” ของประเทศชาติและของโลก (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557: ออนไลน์) โดยเฉพาะบทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันการพัฒนาการศึกษามีความเจริญมากขึ้น ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง มีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับให้เด็กไทยได้รับการศึกษา มีโรงเรียนของรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ มีบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางมาเป็นครูผู้สอน พระสงฆ์เปลี่ยนบทบาทมาเป็นครูผู้สอนในโรงเรียนเอกชนในพระพุทธศาสนา เป็นต้น โดยหน้าที่หลักของครูครูการจัดการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ดังนั้นครูผู้สอนจึงมีความจำเป็นต้องมีทักษะสำคัญสำหรับยุคนี้ที่เรียกว่า C-Teacher เพื่อการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

บทสรุป

โรงเรียนเอกชนการกุศลในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 มาตรา 15 (1) และ (3) แห่งที่วัดเป็นผู้รับใบอนุญาต โดยมีคณะสงฆ์พระภิกษุเป็นผู้บริหาร ดำเนินการ และเป็นเจ้าของ จัดการเรียนการสอน เพื่อให้บริการประชาชน "ด้านการศึกษาสงเคราะห์" ตั้งแต่ระดับชั้นปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ตอนต้นและตอนปลาย (ม.1-6) ส่วนการจัดการเรียนการสอนเป็นงานหลักของครู ดังนั้นการเสริมสร้างทักษะ C-Teacher เพื่อให้มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อช่วยให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติ ดังที่ระบุไว้ในจุดประสงค์การสอน ครูต้องมีการฝึกฝนด้านการสอนอยู่เสมอเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงานเช่นเดียวกับวิชาชีพชั้นสูงอื่นๆและต้องมีมาตรฐานของวิชาชีพ การที่ครูสามารถปฏิบัติงานการสอนได้ดีขึ้นอยู่กับความสามารถในการผสมผสานศาสตร์ว่าด้วยการสอนกับศิลปะของการสอนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 แก่นักเรียนนั่นเองและองค์ความรู้ดังกล่าวนี้สามารถสร้างและฝึกให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะบุคคลแห่งการเรียนรู้ได้ ดังนั้น หากผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวของตัวเอง รู้จักตัดสินใจและมีความรับผิดชอบในตัวเอง อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษา จะทำให้เกิดคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ลักษณะเฉพาะของผู้เรียนที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเอง สรุปได้ 8 ประการ คือ 1) ผู้เรียนรู้ว่าเรียนอะไรจากใคร และจากที่ไหน 2) สามารถแสวงหาแหล่ง

ความรู้ หรือเข้าถึงข้อมูลที่ตนเองต้องการได้ 3) วิจัย และสามารถคิดสรได้ว่าสารสนเทศต่าง ๆ ที่ได้นั้นมีค่าต่อการเรียนรู้ 4) อดทน มีทักษะในการเข้าถึงเรื่องยากๆ 5) สามารถถ่ายทอดความรู้ สื่อความดี และมีแนวคิดในการแก้ปัญหา 6) ใช้คำถามเป็น 7) นำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหา 8) ให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมงาน และสามารถทำงานกลุ่มได้ องค์ความรู้ที่สำคัญที่เกิดจากการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ (2541). *คู่มือพัฒนาโรงเรียนด้านการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์
- กรมสามัญศึกษา. (2543). *ผู้เรียน : บุคคลแห่งการเรียนรู้*. หน่วยศึกษานิเทศ.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์และคนอื่น. (2548). *การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตั้งแต่ พ.ศ.2542-2547 (ฉบับย่อ)*, รายงานการวิจัย พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
- ชัยพจน์ รักราม. (2542). *แหล่งเรียนรู้เพื่อคนรอบรู้*. วารสารวิชาการ, ฉบับที่ 2. 31-33.
- ชาติรี ศิริสวัสดิ์. (2541). *บทความเพื่อการวิพากษ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต : ควร จัดประสบการณ์ให้ศิษย์อย่างไร*. วารสารวิชาการ, ฉบับที่ 1. 79-80
- ชูศรี ต้นพงศ์. (2544). *เรียนรู้เพื่อเป็นครูคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ดวงกลมสมัย.
- ธเนศ ขำเกิด. (2541). *องค์กรแห่งการเรียนรู้*. วารสารวิชาการ กรมวิชาการ, 1(9). 28.
- นรินทร์ บุญชู. (2552). *การสอนทักษะวิธีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). *แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (2556-2576)*. <http://mcupress.mcu.ac.th>.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 81
- รัตน์ บัวขาว. (2541). *หลักสูตรประถมศึกษายุคโลกาภิวัตน์*. วารสารวิชาการ, 1(1). 8-12.
- รุ่ง แก้วแดง และปรีชา คัมภีรปกรณ. (2541). *การวางแผนด้านบุคลากร. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการวางแผนพัฒนาโรงเรียนหน่วย 1-7.นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*.

วารินทร์ สิ้นสูงสุด. (2543). *การประกันคุณภาพการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมบุญสถานศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2542). *แกนหลักแนวคิดการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2540). *ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด*. กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สุภรณ์ สุภาพงศ์. (2545). *การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด*. วารสารวิชาการ กรมวิชาการ, 5 (8). 31-42.